

ETNOPOETIKA TALQININING YANGILANISHI: BADIY MATNDA MADANIY XOTIRA, TIL VA NARRATIV O'ZLIK UYG'UNLIGI.

Farmonova Dildora

Buxoro innovatsion ta'lim va tibbiyot universiteti
Umumta'lim fanlar kafedrası o'qituvchisi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.19755312>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 21-aprel 2026 yil
Ma'qullandi: 23-aprel 2026 yil
Nashr qilindi: 25-aprel 2026 yil

KEY WORDS

etnopoetika, madaniy xotira, narrativ identifikatsiya, etnoglossa, badiiy matn, madaniyatlararo tahlil.

ABSTRACT

Etnopoetika dastlab og'zaki an'analarni o'rganishga qaratilgan yo'nalish sifatida shakllangan bo'lsa-da, bugungi zamonaviy adabiy jarayonda u yanada kengroq ilmiy yondashuv sifatida qayta talqin etilmoqda. Ushbu maqolada etnopoetika madaniy xotira, lingvistik identifikatsiya va narrativ strategiyalarni o'zida mujassam etgan kompleks tahlil modeli sifatida ko'rib chiqiladi. Tadqiqotda etnoglossalar, badiiy ramzlar va hikoya tuzilmalari orqali matnda jamlangan madaniy tajriba ochib beriladi. Ingliz va o'zbek adabiyoti misolida olib borilgan qiyosiy tahlil natijasida etnopoetikaning matn mazmunini chuqurroq anglashdagi ahamiyati asoslab beriladi. Shuningdek, uning zamonaviy ta'lim tizimi va raqamli gumanitar fanlardagi o'rni yoritiladi.

So'nggi yillarda adabiyotshunoslikda fanlararo yondashuvlar muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, til, madaniyat va tafakkur o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni o'rganishga qaratilgan ilmiy izlanishlar kengayib bormoqda. Shu nuqtai nazardan, etnopoetika badiiy matnni faqat estetik hodisa sifatida emas, balki madaniy axborot tashuvchisi sifatida talqin qilish imkonini beradi.

An'anaviy yondashuvlarda matn asosan syujet va obrazlar tizimi orqali o'rganilgan bo'lsa, etnopoetik tahlil matnning ichki lingvokulturologik qatlamlarini ochishga xizmat qiladi. Ayniqsa, o'zbek va ingliz adabiyotida madaniy qadriyatlar til vositasida ifodalanishi etnopoetik yondashuvni yanada dolzarb qiladi.

2. Etnopoetika va madaniy xotira tushunchasi

Madaniy xotira jamiyatning tarixiy tajribasi, qadriyatlari va an'alarini saqlab qolish hamda avloddan-avlodga yetkazish mexanizmi hisoblanadi. Badiiy matn esa ushbu jarayonning asosiy vositalaridan biridir.

Etnopoetika aynan shu jarayonda tilning o'rnini ochib beradi. Ya'ni, matnda qo'llanilgan takrorlar, parallel konstruksiyalar, ramziy ifodalar orqali muayyan xalqning madaniy xotirasi aks etadi.

Masalan, o'zbek adabiyotida:

- oila va mahalla tushunchalari
- marosim va urf-odatlar
- hurmat va ehtirom kabi qadriyatlar

til birliklari orqali ifodalanadi. Ingliz adabiyotida esa tarixiy voqealar, ijtimoiy munosabatlar va individual tajriba madaniy xotiraning asosiy tarkibiy qismi sifatida namoyon bo'ladi.

3. Narrativ identifikatsiya va etnopoetik tuzilmalar

Narrativ identifikatsiya — bu shaxs yoki jamiyatning o'zini hikoya orqali anglash va ifodalash jarayonidir. Har bir madaniyat o'ziga xos hikoya qilish uslubi orqali o'zligini shakllantiradi.

Etnopoetik tahlil ushbu jarayonda quyidagi elementlarni ochib beradi:

- hikoya qilish shakllari
- dialogik tuzilmalar
- an'anaviy obrazlar tizimi
- axloqiy va ijtimoiy qadriyatlar

O'zbek badiiy matnlarida ko'proq jamoaviylik, birdamlik va avlodlar davomiyligi tasvirlansa, ingliz adabiyotida individual rivojlanish va shaxsiy tanlov muhim o'rin egallaydi.

Bu farqlar madaniyatning til orqali qanday shakllanishini ko'rsatadi.

4. Etnoglossalarning semantik va madaniy funksiyasi

Etnoglossalar — bu muayyan madaniyatga xos bo'lgan, tarjimada to'liq ekvivalent topish qiyin bo'lgan til birliklaridir. Ular etnopoetikaning markaziy elementlaridan biri hisoblanadi.

Etnoglossalar orqali quyidagilar ifodalanadi:

- ijtimoiy munosabatlar
- milliy marosimlar
- emotsional holatlar
- tarixiy xotira

Masalan, o'zbek tilidagi "to'y", "mahalla", "oq yo'l" kabi birliklar chuqur madaniy ma'noga ega. Ingliz tilida ham shunga o'xshash birliklar mavjud bo'lib, ular muayyan tarixiy va ijtimoiy kontekst bilan bog'liq.

Shu bois etnoglossalarni o'rganish badiiy matnni to'g'ri talqin qilishda muhim ahamiyat kasb etadi.

5. Raqamli davrda etnopoetikaning rivoji

Zamonaviy texnologiyalar etnopoetik tadqiqotlar uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Endilikda og'zaki an'analar faqat yozma shaklda emas, balki audio va video formatlarda ham saqlanmoqda.

Raqamli vositalar yordamida:

- katta hajmdagi matnlar tahlil qilinadi
- madaniy naqshlar aniqlanadi
- turli tillar o'rtasida qiyosiy tadqiqotlar olib boriladi

Bu esa etnopoetikaning yangi bosqichga ko'tarilishiga xizmat qilmoqda.

6. Ta'lim jarayonida etnopoetik yondashuv

Etnopoetika zamonaviy ta'lim tizimida ham muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, chet tilini o'qitishda u nafaqat tilni, balki madaniyatni ham o'rgatishga yordam beradi.

Uning asosiy afzalliklari:

- talabalarda madaniyatlararo kompetensiyani shakllantiradi
- badiiy matnni chuqur tahlil qilish ko'nikmasini rivojlantiradi
- tanqidiy fikrlashni kuchaytiradi

Bu yondashuv o'quvchini faol ishtirokchiga aylantirib, o'rganish jarayonini samaraliroq qiladi.

7. Ingliz va o'zbek adabiyoti: etnopoetik qiyos

Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki:

O'zbek adabiyotida:

- jamoaviylik ustun
- an'analar muhim o'rin tutadi
- til marosimiy va ramziy xarakterga ega

Ingliz adabiyotida:

- individualizm kuchli
- shaxsiy tajriba markazda turadi
- til ko'proq individual ifodaga xizmat qiladi

Shu bilan birga, har ikkala adabiyotda ham til madaniyatni ifodalovchi asosiy vosita sifatida namoyon bo'ladi.

8. Xulosa

Mazkur tadqiqot etnopoetikaning zamonaviy talqinini taklif etadi va uni madaniy xotira, narrativ identifikatsiya hamda lingvistik ifoda bilan bog'liq holda ko'rib chiqadi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki:

- etnopoetika badiiy matnni chuqur anglash imkonini beradi
- u madaniyatlararo muloqotni rivojlantiradi
- ta'lim jarayonida samarali metod sifatida xizmat qiladi

Kelgusida etnopoetik tadqiqotlarni sun'iy intellekt, korpus lingvistikasi va raqamli gumanitar fanlar bilan integratsiya qilish muhim ilmiy yo'nalishlardan biri bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Assmann, J. (2011). Cultural memory and early civilization. Cambridge University Press.
- 2.Duranti, A. (1997). Linguistic anthropology. Cambridge University Press.
- 3.Finnegan, R. (2012). Oral literature in Africa. Open Book Publishers.
- 4.Hymes, D. (1981). In vain I tried to tell you. University of Pennsylvania Press.
- 5.Kramersch, C. (1998). Language and culture. Oxford University Press.
- 6.Nora, P. (1989). Between memory and history. Representations, 26, 7-24.
- 7.Tedlock, D. (1983). The spoken word and the work of interpretation. University of Pennsylvania Press.
- 8.Whorf, B. L. (1956). Language, thought, and reality. MIT Press.